ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
της 23ης Οκτωβρίου 2007 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-11/06 και C-12/06,

με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Verwaltungsgericht Aachen (Γερμανία) με αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2005, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 11 Ιανουαρίου 2006, στο πλαίσιο των δικών

Rhiannon Morgan (C-11/06)

κατά

Bezirksregierung Köln,

και

Iris Bucher (C-12/06)

κατά

Landrat des Kreises Düren,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους B. Σκουρή, Πρόεδρο, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts, Γ. Αρέστη και U. Lõhmus, προέδρους τμήματος, P. Kūris, E. Juhász, A. Borg Barthet, J. Malenovský, J. Klučka και A. Ó Caoimh (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: B. Fülöp, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 30ής Ιανουαρίου 2007,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η R. Morgan, εκπροσωπούμενη από τον P. Kreierhoff, Rechtsanwalt,

— η I. Bucher, εκπροσωπούμενη από τον K.-D. Kucznierz, Rechtsanwalt,

— η Bezirksregierung Köln, εκπροσωπούμενη από την E. Frings-Schäfer,

— ο Landrat des Kreises Düren, εκπροσωπούμενος από τον G. Beyß,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Lumma,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. M. Braguglia, επικουρούμενο από τη W. Ferrante, avvocato dello Stato,

— η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από τις H.-G. Sevenster και M. de Mol, καθώς και τον P. P. J. van Ginneken,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη C. Pesendorfer και τον G. Eberhard,

— η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την E. Bygglin,

— η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την A. Falk,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τη C. Gibbs, επικουρούμενη από τους D. Anderson, QC, και T. Ward, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τις M. Κόντου-Durande και S. Grünheid και τον W. Bogensberger,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 20ής Μαρτίου 2007,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 17 ΕΚ και 18 ΕΚ.

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο διαφορών μεταξύ, αφενός, της R. Morgan και της Bezirksregierung Köln (τοπικής διοικητικής αρχής της Κολωνίας) και, αφετέρου, της I. Bucher και του Landrat des Kreises Düren (προϊσταμένου των διοικητικών υπηρεσιών του Kreis του Düren), σχετικά με το δικαίωμά τους να λάβουν επίδομα για τις σπουδές τους σε ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα εκτός της επικράτειας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

3 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του ομοσπονδιακού νόμου περί παροχής ατομικών κινήτρων για την εκπαίδευση (Bundesgesetz über individuelle Förderung der Ausbildung — Bundesausbildungsförderungsgesetz, στο εξής: BAföG), ορίζει τα εξής:

«Στους σπουδαστές του άρθρου 8, παράγραφος 1, χορηγούνται σπουδαστικά επιδόματα, εφόσον μεταβαίνουν καθημερινά από την κατοικία τους στην ημεδαπή

σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της αλλοδαπής, στο οποίο και φοιτούν. Η μόνιμη κατοικία κατά την έννοια του παρόντος νόμου βρίσκεται στον τόπο στον οποίο ο ενδιαφερόμενος έχει όχι μόνον προσωρινά το κέντρο των βιοτικών του σχέσεων, ανεξάρτητα από τη βούλησή του να εγκατασταθεί σε αυτόν μόνιμα· δεν θεωρείται ότι αποκτά κατοικία σε ορισμένο τόπο όποιος διαμένει στον τόπο αυτό για λόγους φοίτησης.»

4 Το άρθρο 5, παράγραφος 2, του BaföG έχει ως εξής:

«Στους σπουδαστές που έχουν μόνιμη κατοικία στην ημεδαπή και σπουδάζουν σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της αλλοδαπής χορηγείται σπουδαστικό επίδομα:

[...]

3) αν ο σπουδαστής συνεχίζει τις σπουδές του, αφού έχει φοιτήσει σε γερμανικό εκπαιδευτικό ίδρυμα επί ένα έτος τουλάχιστον, σε εκπαιδευτικό ίδρυμα κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης

και έχει επαρκείς γλωσσικές γνώσεις [...]»

5 Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του BAföG ορίζει τα εξής:

«Το σπουδαστικό επίδομα χορηγείται:

1. στους Γερμανούς πολίτες, κατά την έννοια του Θεμελιώδους Νόμου·

[...]

8. στους σπουδαστές οι οποίοι, σύμφωνα με τον νόμο περί ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης, έχουν, ως σύζυγοι ή τέκνα, δικαίωμα εισόδου και διαμονής στη Γερμανία ή δεν έχουν το δικαίωμα αυτό υπό την ιδιότητά τους ως τέκνων διότι έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος ηλικίας και δεν συντηρούνται από τους γονείς τους ή τον σύζυγό τους·

9. στους σπουδαστές οι οποίοι έχουν την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή άλλου συμβαλλομένου κράτους της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο και εργάζονται στη Γερμανία πριν από την έναρξη της εκπαιδεύσεως·

[...]»

Οι διαφορές της κύριας δίκης

Η υπόθεση C-11/06

6 Αφού ολοκλήρωσε τις δευτεροβάθμιες σπουδές της, η R. Morgan, Γερμανίδα υπήκοος γεννηθείσα το 1983, μετέβη στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου και εργάστηκε ένα χρόνο αναλαμβάνοντας τη φύλαξη μικρών παιδιών.

7 Από τις 20 Σεπτεμβρίου 2004, η R. Morgan σπουδάζει εφαρμοσμένη γενετική στο University of the West of England του Bristol (Ηνωμένο Βασίλειο).

8 Τον Αύγουστο του 2004, ζήτησε από την Bezirksregierung Köln, καθού της κύριας δίκης, να της χορηγήσει σπουδαστικό επίδομα για τις σπουδές της στο Ηνωμένο Βασίλειο, επισημαίνοντας, μεταξύ άλλων, ότι στη Γερμανία δεν υπήρχαν σπουδές γενετικής.

9 Με απόφαση της 25ης Αυγούστου 2004, η ως άνω αίτηση απορρίφθηκε με το αιτιολογικό ότι η R. Morgan δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 2, του BafögG, ώστε να λάβει σπουδαστικό επίδομα για σπουδές σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της αλλοδαπής. Ειδικότερα, εφόσον δεν συνέχιζε σε άλλο κράτος μέλος σπουδές που είχε παρακολουθήσει στη Γερμανία για ένα τουλάχιστον έτος, δεν πληρούσε την προϋπόθεση του σημείου 3 της ως άνω διατάξεως, σύμφωνα με το οποίο οι σπουδές στην αλλοδαπή πρέπει να αποτελούν συνέχεια μονοετούς τουλάχιστον εκπαιδεύσεως εντός της γερμανικής επικράτειας (στο εξής: προϋπόθεση πρώτου σταδίου σπουδών).

10 Η R. Morgan άσκησε κατά της ως άνω απορριπτικής αποφάσεως διοικητική προσφυγή, η οποία απορρίφθηκε επίσης με απόφαση της Bezirksregierung Köln της 3ης Φεβρουαρίου 2005, οπότε η διαφορά υποβλήθηκε στην κρίση του αιτούντος δικαστηρίου.

Η υπόθεση C-12/06

11 Από 1ης Σεπτεμβρίου 2003 η I. Bucher, Γερμανίδα υπήκοος, σπουδάζει εργασιοθεραπεία στη Hogeschool Zuyd του Heerlen (Κάτω Χώρες), κοντά στα γερμανικά σύνορα.

12 Μέχρι την 1η Ιουλίου 2003 η I. Bucher συγκατοικούσε με τους γονείς της στη Βόννη (Γερμανία). Στη συνέχεια μετακόμισε με τον σύντροφό της στο Düren (Γερμανία), όπου δήλωσε ότι έχει πλέον την κύρια κατοικία της και απ' όπου μετέβαινε στο Heerlen για να παρακολουθεί τα μαθήματά της.

13 Τον Ιανουάριο του 2004 υπέβαλε στον Landrat des Kreises Düren, καθού της κύριας δίκης, αίτηση χορηγήσεως σπουδαστικού επιδόματος για τις σπουδές της στις Κάτω Χώρες.

14 Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με απόφαση της 7ης Ιουλίου 2004, με το αιτιολογικό ότι η I. Bucher δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, του BAföG. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι είχε ορίσει τον τόπο διαμονής της σε παραμεθόρια περιοχή με μοναδικό σκοπό την παρακολούθηση μαθημάτων επαγγελματικής καταρτίσεως.

15 Η διοικητική προσφυγή της I. Bucher κατά της ως άνω απορριπτικής αποφάσεως απορρίφθηκε επίσης με απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2004 της Bezirksregierung Köln, οπότε η διαφορά υποβλήθηκε στην κρίση του αιτούντος δικαστηρίου. Σύμφωνα με την τελευταία αυτή απόφαση, η I. Bucher δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις ούτε του άρθρου 5, παράγραφος 1, ούτε του άρθρου 5, παράγραφος 2, σημείο 3, του BAföG.

Τα προδικαστικά ερωτήματα

16 Το Verwaltungsgericht Aachen, το οποίο επιλήφθηκε των ένδικων προσφυγών των R. Morgan και I. Bucher, διερωτάται αν έρχονται σε αντίθεση με τα άρθρα 17 ΕΚ και 18 ΕΚ οι προϋποθέσεις που τίθενται εναλλακτικά με την παράγραφο 1 και με την παράγραφο 2, σημείο 3, του άρθρου 5 του BAföG για τη χορήγηση σπουδαστικού επιδόματος σε περίπτωση σπουδών σε κράτος μέλος εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgericht Aachen αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, το πρώτο από τα οποία είναι κοινό και στις δύο διαφορές των κυρίων δικών και το μοναδικό ερώτημα της υποθέσεως C-11/06:

«1) Αντιβαίνει στην αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ενώσεως, την οποία κατοχυρώνουν τα άρθρα 17 και 18 ΕΚ, η άρνηση κράτους μέλους να χορηγήσει, σε μια περίπτωση όπως η επίδικη, σε υπήκοό του σπουδαστικό επίδομα για πλήρη κύκλο σπουδών σε άλλο κράτος μέλος, με το αιτιολογικό ότι δεν πρόκειται για τη συνέχιση μονοετούς τουλάχιστον φοιτήσεώς του σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής;

2) Αντιβαίνει στην αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ενώσεως, την οποία κατοχυρώνουν τα άρθρα 17 και 18 ΕΚ, η άρνηση κράτους μέλους να χορηγήσει, σε μια περίπτωση όπως η υπό κρίση, σπουδαστικό επίδομα σε υπήκοό του, ο οποίος σπουδάζει σε γειτονικό κράτος μέλος ως "παραμεθόριος" σπουδαστής, με το αιτιολογικό ότι ο ενδιαφερόμενος διαμένει στην παραμεθόρια γερμανική πόλη μόνο για λόγους φοιτήσεως και ότι αυτός ο τόπος διαμονής δεν αποτελεί τον τόπο κατοικίας του;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του κοινού ερωτήματος στις υποθέσεις C-11/06 και C-12/06

18 Με το ερώτημα αυτό το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν μία προϋπόθεση όπως αυτή του πρώτου σταδίου σπουδών αντιβαίνει προς τα άρθρα 17 ΕΚ και 18 ΕΚ. Η προϋπόθεση αυτή συνίσταται, όπως προκύπτει από τις αποφάσεις περί παραπομπής, στη διπλή υποχρέωση των σπουδαστών, προκειμένου να έχουν δικαίωμα λήψεως σπουδαστικού επιδόματος για σπουδές σε άλλο κράτος μέλος από το κράτος προελεύσεως τους που χορηγεί το επίδομα, αφενός, να έχουν φοιτήσει για ένα έτος τουλάχιστον στην ημεδαπή και, αφετέρου, να συνεχίζουν αποκλειστικά τις ίδιες σπουδές σε άλλο κράτος μέλος.

19 Η R. Morgan και η I. Bucher υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων, ότι, δεδομένου ότι οι συγκεκριμένες σπουδές επαγγελματικής καταρτίσεως στα αντικείμενα της εφαρμοσμένης γενετικής και της εργασιοθεραπείας, αντίστοιχα, δεν υπάρχουν στη Γερμανία, είναι υποχρεωμένες να παραιτηθούν του δικαιώματός τους στο προβλεπόμενο από τον BAföG επίδομα σπουδών σε άλλο κράτος μέλος.

20 Η Γερμανική Κυβέρνηση και οι καθών της κύριας δίκης υποστηρίζουν ότι η προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών δεν συνιστά περιορισμό του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής που προβλέπεται από το άρθρο 18 ΕΚ και, επικουρικώς, ότι, αν υποτεθεί ότι συντρέχει τέτοιος περιορισμός, είναι δικαιολογημένος και ανάλογος του επιδιωκόμενου σκοπού. Την άποψη αυτή συμμερίζονται κατ' ουσίαν και οι Κυβερνήσεις των Κάτω Χωρών, της Αυστρίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

21 Σύμφωνα με την Ιταλική, τη Φινλανδική και τη Σουηδική Κυβέρνηση, η προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ενώσεως. Η Ιταλική Κυβέρνηση θεωρεί ότι ο περιορισμός αυτός δεν είναι δικαιολογημένος στις υπό κρίση υποθέσεις, διαφωνώντας στο σημείο αυτό με τις προτάσεις της Σουηδικής Κυβερνήσεως. Σύμφωνα με τη Φινλανδική Κυβέρνηση, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει αν ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί από λόγους αντικειμενικούς και ανάλογους του θεμιτώς επιδιωκόμενου σκοπού.

22 Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι, ως Γερμανίδες υπήκοοι, οι R. Morgan και I. Bucher απολαύουν του καθεστώτος των πολιτών της Ενώσεως, δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 1, ΕΚ, και μπορούν, επομένως, να επικαλούνται τα απορρέοντα από το καθεστώς αυτό δικαιώματα ακόμη και έναντι του κράτους μέλους προελεύσεώς τους (βλ. απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2006, C-192/05, Tas-Hagen και Tas, Συλλογή 2006, σ. I-10451, σκέψη 19).

23 Στις καταστάσεις που διέπονται από το κοινοτικό δίκαιο περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, αυτές που άπτονται της ασκήσεως των θεμελιωδών ελευθεριών που εγγυάται η Συνθήκη ΕΚ, και ιδίως των σχετικών με την ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 18 ΕΚ (απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, C-76/05, Schwarz και Gootjes-Schwarz, Συλλογή 2007, σ. I-6849, σκέψη 87, και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Στις υποθέσεις των κυρίων δικών τα επίδικα επιδόματα αφορούν ακριβώς τις σπουδές σε άλλο κράτος μέλος.

24 Ως προς το σημείο αυτό πρέπει κατ' αρχάς να διευκρινιστεί ότι, μολονότι, όπως επισημαίνουν οι Κυβερνήσεις της Γερμανίας, των Κάτω Χωρών, της Αυστρίας, της Σουηδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, τα κράτη μέλη είναι αρμόδια, δυνάμει του άρθρου 149, παράγραφος 1, ΕΚ, σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, εντούτοις οφείλουν, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, να τηρούν το κοινοτικό δίκαιο (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-308/89, di Leo, Συλλογή 1990, σ. I-4185, σκέψεις 14 και 15, της 8ης Ιουνίου 1999, C-337/97, Meeusen, Συλλογή 1999, σ. I-3289, σκέψη 25, της 7ης Ιουλίου 2005, C-147/03, Επιτροπή κατά Αυστρίας, Συλλογή 2005, σ. I-5969, σκέψεις 31 έως 35, και προπαρατεθείσα απόφαση Schwarz και Gootjes-Schwarz, σκέψη 70), και ιδίως τις διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών όπως θεσπίζεται με το άρθρο 18, παράγραφος 1, ΕΚ (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Schwarz και Gootjes-Schwarz, σκέψη 99).

25 Στη συνέχεια πρέπει να επισημανθεί ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία περιάγει σε δυσμενή θέση ορισμένους υπηκόους κράτους μέλους για τον λόγο και μόνον ότι άσκησαν το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής σε άλλο κράτος μέλος συνιστά περιορισμό των ελευθεριών που αναγνωρίζει σε κάθε πολίτη της Ένωσης το άρθρο 18, παράγραφος 1, ΕΚ (απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, C-406/04, De Cuyper, Συλλογή 2006, σ. I-6947, σκέψη 39, και προπαρατεθείσες αποφάσεις Tas-Hagen και Tas, σκέψη 31, και Schwarz και Gootjes-Schwarz, σκέψη 93).

26 Ειδικότερα, οι διευκολύνσεις που παρέχει η Συνθήκη στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ενώσεως δεν θα μπορούσαν να παράγουν πλήρως τα αποτελέσματά τους αν υπήρχε ενδεχόμενο να αποτραπεί ο υπήκοος κράτους μέλους από τη χρήση τους εξαιτίας των κωλυμάτων που τίθενται στη διαμονή του σε άλλο κράτος μέλος λόγω κανονιστικής ρυθμίσεως του κράτους καταγωγής του, που τον αντιμετωπίζει δυσμενώς επειδή ακριβώς επωφελήθηκε των διευκολύνσεων αυτών (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 2002, C-224/98, D'Hoop, Συλλογή 2002, σ. I-6191, σκέψη 31, της 29ης Απριλίου 2004, C-224/02, Pusa, Συλλογή 2004, σ. I-5763, σκέψη 19, και προπαρατεθείσα απόφαση Schwarz και Gootjes-Schwarz, σκέψη 89).

27 Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στον τομέα της παιδείας, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών που επιδιώκει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο π', ΕΚ

και το άρθρο 149, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, ΕΚ, ήτοι, ιδίως, της προαγωγής της κινητικότητας φοιτητών και εκπαιδευτικών (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις D'Hoop, σκέψη 32, και Επιτροπή κατά Αυστρίας, σκέψη 44).

28 Κατά συνέπεια, αν ένα κράτος μέλος προβλέπει σύστημα χορηγήσεως σπουδαστικών επιδομάτων, το οποίο παρέχει σε ορισμένους σπουδαστές τη δυνατότητα να απολαύουν των επιδομάτων αυτών σε περίπτωση κατά την οποία σπουδάζουν σε άλλο κράτος μέλος, πρέπει να λαμβάνει μέριμνα ώστε οι προϋποθέσεις χορηγήσεως των επιδομάτων αυτών να μην αποτελούν αδικαιολόγητο περιορισμό του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών (βλ. κατ' αναλογία, ως προς το άρθρο 39 ΕΚ, απόφαση της 17ης Μαρτίου 2005, C-109/04, Kranemann, Συλλογή 2005, σ. I-2421, σκέψη 27).

29 Στην προκειμένη περίπτωση, δεν αμφισβητείται ότι οι προσφεύγουσες των κύριων δικών, οι οποίες άρχισαν τις ανώτερες σπουδές τους σε άλλο κράτος μέλος και όχι στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, υπέκειντο, προκειμένου να λάβουν σπουδαστικό επίδομα, στην προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών, η οποία όμως επιβάλλεται μόνο σε περίπτωση σπουδών εκτός της γερμανικής επικράτειας.

30 Η διπλή υποχρέωση, η οποία εκτίθεται στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως και απορρέει από την προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών, μπορεί, εξαιτίας των προσωπικών κωλυμάτων, των επιπλέον εξόδων και των ενδεχόμενων καθυστερήσεων που συνεπάγεται, να αποτρέψει τους πολίτες της Ενώσεως από το να εγκαταλείψουν την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας για να σπουδάσουν σε άλλο κράτος μέλος, κάνοντας, έτσι, χρήση της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο κράτος αυτό, όπως κατοχυρώνεται από το άρθρο 18, παράγραφος 1, ΕΚ.

31 Έτσι, η υποχρέωση που επιβάλλεται στον σπουδαστή να αφιερώσει ένα έτος σε εκπαιδευτικό ίδρυμα επί γερμανικού εδάφους προκειμένου να έχει δικαίωμα σπουδαστικού επιδόματος για σπουδές σε άλλο κράτος μέλος μπορεί να τον

αποτρέψει από το να μεταβεί στη συνέχεια σε άλλο κράτος μέλος για να συνεχίσει τις σπουδές του. Πολλώ μάλλον όταν το έτος αυτό δεν αναγνωρίζεται και δεν συνυπολογίζεται στη διάρκεια των σπουδών στο άλλο κράτος μέλος.

32 Σε αντίθεση με όσα υποστηρίζει κατ' ουσίαν η Γερμανική Κυβέρνηση, τα περιοριστικά αποτελέσματα που παράγει η προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών δεν είναι ούτε υπερβολικά αβέβαια ούτε αμελητέα, ιδίως για όσους διαθέτουν περιορισμένους οικονομικούς πόρους, ώστε να συνιστούν περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, όπως κατοχυρώνεται από το άρθρο 18, παράγραφος 1, ΕΚ.

33 Ένας τέτοιος περιορισμός μπορεί να δικαιολογηθεί, από την άποψη του κοινοτικού δικαίου, μόνον αν στηρίζεται σε αντικειμενικές εκτιμήσεις γενικού συμφέροντος ανεξάρτητες της ιθαγένειας των θιγομένων προσώπων, και εφόσον είναι ανάλογος προς τον σκοπό που επιδιώκει θεμιτώς το εθνικό δίκαιο (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις De Cuyper, σκέψη 40, Tas-Hagen και Tas, σκέψη 33, και Schwarz και Gootjes-Schwarz, σκέψη 94). Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ένα μέτρο είναι ανάλογο όταν είναι πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν υπερβαίνει τα όρια του αναγκαίου για την επίτευξη του σκοπού αυτού (προπαρατεθείσα απόφαση De Cuyper, σκέψη 42).

34 Υπ' αυτό ακριβώς το πρίσμα της μνημονευθείσας στην προηγούμενη σκέψη νομολογίας πρέπει να εξεταστούν τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου προς δικαιολόγηση της προϋποθέσεως του πρώτου σταδίου σπουδών.

35 Κατ' αρχάς, σύμφωνα με την Bezirksregierung Köln, η προϋπόθεση αυτή θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από τη μέριμνα του κράτους να εξασφαλίσει ότι το σπουδαστικό επίδομα θα χορηγηθεί μόνο στους σπουδαστές που έχουν τις ικανότητες να επιτύχουν στις σπουδές τους. Επίσης, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Γερμανική Κυβέρνηση τόνισε ότι σκοπός της προϋποθέσεως αυτής είναι να παράσχει στους σπουδαστές τη δυνατότητα να αποδείξουν ότι επιθυμούν να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους με επιτυχία και συνέπεια.

36 Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο σκοπός της εξασφαλίσεως της σύντομης ολοκληρώσεως των σπουδών, ο οποίος συμβάλλει μεταξύ άλλων στην οικονομική ισορροπία του εκπαιδευτικού συστήματος του οικείου κράτους μέλους, μπορεί να αποτελεί θεμιτό σκοπό στο πλαίσιο της οργανώσεως του συστήματος αυτού. Εντούτοις, κανένα από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών στη Γερμανία είναι ή θα μπορούσε να είναι από μόνη της ικανή να εξασφαλίσει ότι οι σπουδαστές θα ολοκληρώσουν όντως τις σπουδές τους. Επιπλέον, η επιβολή της προϋποθέσεως αυτής στις διαφορές των κυρίων δικών, στον βαθμό που συνεπάγεται στην πράξη την παράταση της συνολικής διάρκειας των σπουδών για τις οποίες χορηγούνται τα επίδικα επιδόματα, δεν μοιάζει να συνδέεται με τον σκοπό και, ως εκ τούτου, είναι ακατάλληλη για την επίτευξή του. Επομένως, μία τέτοια προϋπόθεση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο ανάλογο του επιδιωκόμενου σκοπού.

37 Δεύτερον, η Γερμανική Κυβέρνηση υποστήριξε επίσης κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι σκοπός της προϋποθέσεως του πρώτου σταδίου σπουδών είναι να παράσχει στους σπουδαστές τη δυνατότητα να επιβεβαιώσουν ότι έκαναν τη «σωστή επιλογή» στις σπουδές τους.

38 Εντούτοις, η προϋπόθεση αυτή, δεδομένου ότι απαιτεί μια συνέχεια μεταξύ της μονοετούς τουλάχιστον φοιτήσεως στη Γερμανία και των σπουδών σε άλλο κράτος μέλος, δεν φαίνεται να εξυπηρετεί τον σκοπό αυτόν. Συγκεκριμένα, η εν λόγω υποχρέωση συνεχίσεως είναι ικανή όχι μόνο να αποθαρρύνει και να εμποδίσει, ακόμη, ορισμένους σπουδαστές να ακολουθήσουν σε κράτος μέλος εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας σπουδές διαφορετικές από εκείνες που άρχισαν για ένα τουλάχιστον έτος στη Γερμανία, αλλά και να τους αποτρέψει, για τον ίδιο λόγο, από το να διακόψουν τις σπουδές που είχαν επιλέξει αρχικώς, σε περίπτωση που θεωρήσουν ότι η επιλογή που έκαναν δεν είναι πλέον η σωστή, και που θα επιθυμούσαν να σπουδάσουν σε κράτος μέλος εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

39 Εξάλλου, στην περίπτωση των σπουδών που δεν υφίστανται στη Γερμανία, αυτή η υποχρέωση συνεχίσεως αναγκάζει, όπως επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, τους σπουδαστές αυτούς —στους οποίους, όπως προκύπτει από τη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, ισχυρίζονται ότι περιλαμβάνονται και οι προσφεύγουσες—,

να επιλέξουν είτε να εγκαταλείψουν εντελώς τις σπουδές που σκόπευαν να ακολουθήσουν σε άλλο κράτος μέλος είτε να χάσουν τελείως το πλεονέκτημα του σπουδαστικού επιδόματος. Επομένως, η προϋπόθεση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη του σκοπού της διευκολύνσεως της σωστής επιλογής των σπουδών που οι σπουδαστές αυτοί προτίθενται να ακολουθήσουν.

40 Τρίτον, η Γερμανική Κυβέρνηση υποστήριξε επίσης κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι το γερμανικό σύστημα σπουδαστικών επιδομάτων στο σύνολό του σκοπό έχει να ενθαρρύνει τις σπουδές σε κράτη μέλη εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Συγκεκριμένα, ισχυρίστηκε ότι οι εν λόγω σπουδαστές, εφόσον πληρούν την προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών, μπορούν να λάβουν σπουδαστικό επίδομα για ένα επιπλέον έτος αν επιστρέψουν στη Γερμανία προκειμένου να συμπληρώσουν τις σπουδές τους σε γερμανικό εκπαιδευτικό ίδρυμα και μπορούν να ζητήσουν και την κάλυψη ορισμένων εξόδων μετακινήσεως, καθώς και, ενδεχομένως και υπό ορισμένες προϋποθέσεις, των εξόδων εγγραφής στη σχολή τους και ασφαλίσεως ασθενείας.

41 Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι τα στοιχεία αυτά, που είναι βεβαίως χρήσιμα για τους σπουδαστές που πληρούν την προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών, δεν μπορούν καθεαυτά να δικαιολογήσουν τον περιορισμό εξαιτίας της προϋποθέσεως αυτής του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής που προβλέπει το άρθρο 18 ΕΚ, ιδίως όσον αφορά τους σπουδαστές που μεταβαίνουν σε άλλο κράτος μέλος για να πραγματοποιήσουν το σύνολο των ανώτερων σπουδών τους, οι οποίοι δεν πρόκειται, επομένως, να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της γερμανικής επικράτειας.

42 Τέταρτον, τόσο η Bezirksregierung Köln όσο και η Ολλανδική και Αυστριακή Κυβέρνηση υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι ένας περιορισμός όπως αυτός της προϋποθέσεως του πρώτου σταδίου σπουδών μπορεί να δικαιολογηθεί προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο τα επιδόματα για σπουδές που πραγματοποιούνται εξ ολοκλήρου σε κράτος μέλος εκτός του κράτους προελεύσεως να συνεπάγονται

υπέρμετρο βάρος, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε γενική πτώση του συνολικού επιπέδου των παροχών τις οποίες χορηγεί το κράτος μέλος προελεύσεως για την εκπαίδευση. Η Σουηδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή εκτιμούν ότι είναι θεμιτό για ένα κράτος μέλος, κατά τη χορήγηση των σπουδαστικών επιδομάτων, να εξασφαλίζει ότι οι σπουδαστές που τα λαμβάνουν είναι ενταγμένοι τόσο στην κοινωνία εν γένει όσο και στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας.

43 Το Δικαστήριο έχει, βέβαια, αναγνωρίσει ότι μπορεί να είναι θεμιτή η χορήγηση από ένα κράτος μέλος ενισχύσεων για την κάλυψη των δαπανών διαβιώσεως σπουδαστών που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη αποκλειστικά στους σπουδαστές που απέδειξαν ορισμένου βαθμού ένταξη στην κοινωνία του κράτους αυτού, προκειμένου οι ενισχύσεις αυτές να μη συνεπάγονται υπέρμετρο κόστος το οποίο θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στο επίπεδο του συνόλου των ενισχύσεων που δύναται να χορηγήσει το εν λόγω κράτος μέλος (απόφαση της 15ης Μαρτίου 2005, C-209/03, Bidar, σ. I-2119, σκέψεις 56 και 57).

44 Κατ' αρχήν, μολονότι υπάρχει ο κίνδυνος αυτού του υπέρμετρου κόστους, παρόμοιοι λόγοι μπορούν να ισχύσουν και στη χορήγηση από ένα κράτος μέλος ενισχύσεων προς τους σπουδαστές που επιθυμούν να σπουδάσουν σε άλλα κράτη μέλη.

45 Στις διαφορές των κυρίων δικών, όπως επισήμανε κατ' ουσίαν το αιτούν δικαστήριο, ο βαθμός εντάξεως που θα μπορούσε θεμιτώς να απαιτήσει ένα κράτος μέλος στην κοινωνία του πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να θεωρηθεί ότι αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι προσφεύγουσες μεγάλωσαν στη Γερμανία και ολοκλήρωσαν εκεί τις δευτεροβάθμιες σπουδές τους.

46 Υπ' αυτές τις συνθήκες, φαίνεται ότι η προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών, που απαιτεί από τον σπουδαστή να έχει παρακολουθήσει ένα τουλάχιστον έτος ανώτερων σπουδών στο κράτος μέλος προελεύσεως, έχει υπερβολικά γενικό και αποκλειστικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, προσδίδει αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε

ένα στοιχείο το οποίο δεν είναι κατ' ανάγκην αντιπροσωπευτικό του αληθούς και πραγματικού βαθμού εντάξεως στην κοινωνία του εν λόγω κράτους μέλους κατά τον χρόνο αιτήσεως του επιδόματος. Έτσι, βαίνει πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ., κατ' αναλογίαν, προπαρατεθείσα απόφαση D'Hoop, σκέψη 39).

47 Πέμπτον, οι Κυβερνήσεις της Αυστρίας, της Σουηδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και η Επιτροπή επισημαίνουν την απουσία διατάξεων συντονισμού μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά τα σπουδαστικά επιδόματα. Ελλείψει τέτοιων διατάξεων, υπάρχει κίνδυνος σωρεύσεως δικαιωμάτων, αν καταργηθεί μία προϋπόθεση όπως αυτή της πρώτης φάσεως σπουδών.

48 Συναφώς, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επισήμανε τόσο με τις γραπτές παρατηρήσεις της όσο και στην επ' ακροατηρίου συζήτηση το γεγονός ότι, όπως προκύπτει, η R. Morgan έλαβε από τις βρετανικές αρχές οικονομική ενίσχυση για τις σπουδές της στο University of West of England, υπό τη μορφή επιδόματος για τα έξοδα σπουδών και συντηρήσεως, καθώς και υπό τη μορφή δανείου.

49 Συναφώς, η Γερμανική Κυβέρνηση ισχυρίστηκε κατά την προφορική διαδικασία, απαντώντας στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, ότι το άρθρο 21, παράγραφος 3, του BAföG περιλαμβάνει διάταξη που έχει ως σκοπό να λαμβάνονται υπόψη, κατά τον υπολογισμό του ποσού για την εφαρμογή του νόμου αυτού, τα σπουδαστικά ή άλλα παρόμοια επιδόματα που ενδεχομένως εισπράττονται από πηγές που δεν προβλέπονται από τον νόμο αυτόν.

50 Ωστόσο, η προϋπόθεση του πρώτου σταδίου σπουδών ουδόλως σκοπεί στο να αποτραπεί ή να λαμβάνεται υπόψη η ενδεχόμενη είσπραξη παρόμοιων ενισχύσεων σε άλλο κράτος μέλος. Δεν μπορεί, επομένως, να υποστηριχθεί λυσιτελώς ότι η προϋπόθεση αυτή είναι καθεαυτήν κατάλληλη ή απαραίτητη για να διασφαλιστεί η μη σώρευση των ενισχύσεων αυτών.

51 Κατόπιν των παραπάνω σκέψεων, στο προδικαστικό ερώτημα που είναι κοινό στις δύο διαφορές της κύριας δίκης πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, υπό συνθήκες όπως αυτές των υποθέσεων των κυρίων δικών, είναι αντίθετη προς τα άρθρα 17 ΕΚ και 18 ΕΚ προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία, για τη λήψη επιδόματος που χορηγείται για σπουδές σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος προελεύσεως των αιτούντων το επίδομα σπουδαστών, οι σπουδές αυτές πρέπει να αποτελούν συνέχεια τουλάχιστον μονοετούς φοιτήσεως σε εκπαιδευτικό ίδρυμα του κράτους μέλους προελεύσεως.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος της υποθέσεως C-12/06

52 Κατά το αιτούν δικαστήριο, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο κοινό στις δύο υποθέσεις της κύριας δίκης ερώτημα, η προσφυγή της I. Bucher πρέπει να γίνει δεκτή.

53 Υπ' αυτές τις συνθήκες, εφόσον στο ερώτημα αυτό δόθηκε καταφατική απάντηση, παρέλκει εν προκειμένω η απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα της υποθέσεως C-12/06.

Επί των δικαστικών εξόδων

54 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαίνεται:

Υπό συνθήκες όπως αυτές των υποθέσεων των κυρίων δικών, είναι αντίθετη προς τα άρθρα 17 και 18 ΕΚ προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία, για τη λήψη επιδόματος που χορηγείται για σπουδές σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος προελεύσεως των αιτούντων το επίδομα σπουδαστών, οι σπουδές αυτές πρέπει να αποτελούν συνέχεια τουλάχιστον μονοετούς φοιτήσεως σε εκπαιδευτικό ίδρυμα του κράτους μέλους προελεύσεως.

(υπογραφές)